

Module E Sociale vaardigheid

Algemene opmerkingen vooraf

Het beschrijven van de ontwikkeling en socialisatie van slechtziende of blinde kinderen is lastig, omdat deze persoonlijkheidsterreinen ook al bij normaal ziende kinderen zeer uiteenlopen.

Voor de formulering van het doel, de inhoud en de methoden zijn geen kant-en-klare recepten voorhanden, evenmin als de ontwikkeling van kinderen een vaststaand en voorspelbaar traject doorloopt; daarom ook kunnen geen monocausale verbanden worden gelegd. Zo is ook het formuleren van gebreken in de ontwikkeling resp. de vergelijking met visuele normen problematisch, maar nauwelijks te vermijden. Het lijkt ons van belang de genoemde problematiek ook in de desbetreffende vormingsonderdelen te noemen en te bespreken.

Doel van de bijscholingseenheid

Het is de bedoeling dat de collegae in deze bijscholingseenheid worden herinnerd aan de klassieke ontwikkelingspsychologische inzichten (bij kinderen met een normaal gezichtsvermogen) en dat deze worden vergeleken met de inzichten m.b.t. de ontwikkeling van slechtziende en blinde kinderen. Daarbij staat niet de uitputtende behandeling van de ontwikkelingspsychologie in al haar afzonderlijke facetten aspecten op de voorgrond, maar worden alleen de terreinen behandeld die relevant zijn voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden.

Sociale vaardigheid

„Sociale vaardigheid“ is een voor het eerst in de jaren '70 gebruikte term uit de orthopedagogie, in het bijzonder vanuit de blinden- en slechtziendenpedagogiek. In de in 1979 verschenen „Aanbevelingen voor het onderwijs op de school voor blinden“ van de KMK (Kultusministerkonferenz) worden „autonomie en sociale integratie“ als overkoepelend, bijzonder hoofddoel genoemd, onderverdeeld in de „specifieke doelstellingen“ voor de culturele, beroepsmatige en sociaal-persoonlijke levenssfeer.

Hudelmayer (1997) vat samen „...dat de in de blindenpedagogiek de traditionele beklemtoning van een gelijkwaardige algemene vorming (culturele vaardigheid) en de grondige voorbereiding op de uitoefening van een beroep (beroepsmatig-economische vaardigheid) weliswaar zeer belangrijk en noodzakelijk is, maar voor velen niet voldoende

om het doel van integratie te bereiken, wanneer men daaronder niet alleen verstaat het deelnemen aan een beroepsactiviteit maar ook het actief deelnemen aan het normale sociale leven en daarbij het gevoel te hebben er vanzelfsprekend bij te horen.“ (p. 6). En *Mersi* (1975), die zich intensief met „sociale vaardigheid“ heeft bezighouden, definieert: „De vaardigheden die noodzakelijk zijn voor het oplossen van de problemen in de sociale omgeving, strekken zich uit van de basisvaardigheden van het dagelijks leven (daily living skills) via het zich kunnen redden in het openbare leven (instanties, autoriteiten) en in het verkeer (mobiliteit) tot aan de technieken van de zelfhandhaving en het zich kunnen handhaven binnen en in de confrontatie met een wereld van niet-gehandicapten“ (p. 400).

De volgende bijscholingsmodules houden zich uitsluitend bezig met de problemen van visueel gehandicapte scholieren op het gebied van „sociale vaardigheid“ in engere zin, d.w.z. van de zogeheten interactievaardigheid of interpersonele vaardigheid. De basisvaardigheden van het dagelijkse leven e.a. worden op een andere plaats besproken. Module E 1 vormt als bijscholingseenheid de (theoretische) grondslag, terwijl de modules E 2 (Afwijzing van noodzakelijke hulp), E 3 (Stereotypieën bij blinde kinderen) en E 4 (Communicatie) voorbeelden moeten vormen voor mogelijke uitwerkingen van het thema „sociale vaardigheid“ in engere zin.

Literatuurlijst

- Baumeister, A. A., Forehand, R.: Stereotyped body rocking as a function of situation, IQ and time. *Journal of Clinical Psychology*, 1971, 27, 324 - 326
- Burger, Ch.: Unterstützung blinder Kinder und Jugendlicher an allgemeinen Schulen durch Gruppenarbeit mit Gleichbetroffenen – ein Widerspruch? In: Drave, W., Wißmann, K. (Hrsg.): *Der Sprung ins kalte Wasser. Integration blinder Kinder und Jugendlicher in allgemeinen Schulen.* edition bentheim Würzburg 1997, 223 – 235. ISBN 3-925265-09-0
- Burger, Ch., Drave, W., Jany, L.: Gruppenarbeit mit sehbehinderten Regelschülern, deren Eltern und Lehrern. In: *blind-sehbehindert* 96 (1986) 201 – 213
- Drave, W.: *Hier riecht's nach Mozart und nach Tosca.* edition bentheim Würzburg 1996. ISBN 3-925265-61-9

- Drave, W., Wißmann, K.: Der Sprung ins kalte Wasser. Integration blinder Kinder und Jugendlicher in allgemeinen Schulen. edition bentheim Würzburg 1997.
ISBN 3-925265-09-0
- Glofke, E.-M.: Sehgeschädigte Menschen zwischen Stigma und Selbstbestimmung. Görres-Verlag Koblenz 1983
- Gruber, H., Hammer, A. (Hrsg.): Ich sehe anders. Medizinische, psychologische und pädagogische Grundlagen der Blindheit und Sehbehinderung bei Kindern. edition bentheim Würzburg 2000. ISBN 3-934471-13-7
- Gamerith, E.: Verhaltensstereotypen bei blinden Kindern und Jugendlichen. Unveröffentlichte Diplomarbeit, Universität Wien 1989
- Hudelmayer, D.: Soziale Kompetenz. In: Verband der Blinden- und Sehbehindertenpädagogen e.V. (Hrsg.): Soziale Kompetenz – Soziales Lernen: Bausteine zeitgemäßer Sehgeschädigtenpädagogik. Beilage zu blind-sehbehindert, Heft 3/97
- Hudelmayer, D.: Sozialpädagogik und Soziale Kompetenz. In: Rath, W., Hudelmayer, D. (Hrsg.): Handbuch der Sonderpädagogik. Band 2. Pädagogik der Blinden und Sehbehinderten. Marhold Berlin 1985, 211 – 223. ISBN 3-7864-1686-9
- Kossen, J.: Psychosomatische Aspekte. In: Rath, W., Hudelmayer, D. (Hrsg.): Pädagogik der Blinden und Sehbehinderten. Marhold Berlin 1985, 507 –513. ISBN 3-7864-1686-9
- Libansky. J.: Über Erziehung blinder Kinder in den ersten Lebensjahren. Carl Graeser Verlag Wien 1882
- Mersi, F.: Leitziel und überfachliche Richtziele der Erziehung Sehbehinderter. In: Zeitschrift für Heilpädagogik 26 (1975), 395-401
- Pfeffer, Ch.: Psychomotorik der Blinden. Zeitschrift für Heilpädagogik 8 (1957), 117 - 122
- Warren, D.H.: Blindness and early childhood development (2. Edition, Revised). American Foundation for the Blind N.Y. 1984
- Zech, F.: Erziehung und Unterricht der Blinden.: A. W. Kafemann Danzig 1913

Aanbevolen literatuur

- Gahbler, M.: Verhaltensauffälligkeiten blinder Kinder als Versuch der Lebensbewältigung unter Sehenden – am Beispiel von Stereotypen. In: blind-sehbehindert 106 (1996) 16-20
- Pérez-Pereira, M., Conti-Ramsden, G.: Language development and social interaction in blind children. Psychology Press Hove, U.K. 1999
- Verband der Blinden- und Sehbehindertenpädagogen e.V. (Hrsg.): Soziale Kompetenz – Soziales Lernen: Bausteine zeitgemäßer Sehgeschädigtenpädagogik. Beilage zu blind-sehbehindert, Heft 3/97
- Warren, D.H.: Blindness and early childhood development. (2. Edition, revised). American Foundation for the Blind N.Y. 1984
- Weinläder, H.G.: Psychologie der Blinden und Sehbehinderten. In: Rath, W., Hudelmayer, D. (Hrsg.): Pädagogik der Blinden und Sehbehinderten, Marhold Berlin 1985, 517 – 532. ISBN 3-7864-1686-9

E 1 Grondbeginselen

De deelnemers dienen een overzicht te krijgen van de effecten van visuele beperkingen op de sociale vaardigheid. Ze ervaren hoe de visuele beperking facetten van de psychosociale ontwikkeling beïnvloedt en leren de effecten kennen die mogelijke verkeerde ontwikkelingen kunnen hebben op de sociale vaardigheid. Ze dienen aanzetten voor ondersteunende mogelijkheden en consequenties voor de opvoedingspraktijk te herkennen en te bespreken. Deze eenheid is bedoeld als beknopt overzicht op het gebied van dit zeer complexe onderwerp en leunt daarom sterk op de presentatievorm van de voordracht.

Volg-nummer	Inhoud	Methode	Media
1 10 min.	Citaat "sociale vaardigheid" (<i>Mersi, 1975</i>)	Presenteren van het citaat als stille impuls	Sheet (tekst) (bijlage E 1 a)
2 45 min.	<p>Factoren die het leven van visueel gehandicapte scholieren bemoeilijken</p> <p>M.b.t. de persoon van de visueel gehandicapte scholier</p> <p>De ontwikkeling van blinde en slecht ziende kinderen</p> <ul style="list-style-type: none"> - motoriek - waarneming - cognitie - taal - emotionele ontwikkeling 		<p>Manuscript (vgl. o.a. Weinläder, 1985)</p> <p>en / of:</p> <p>PowerPoint-presentatie (bijlage E1b-nl.ppt)</p> <p>en / of</p>

	<p>M.b.t. de sociale omgeving</p> <ul style="list-style-type: none"> - ouders en broer(s) en zus(sen) <ul style="list-style-type: none"> ▪ het oplossen van crises ▪ zich intensief bezighouden met de eigen visuele beperking ▪ overdreven bescherming /overbelasting - leeftijdgenoten <ul style="list-style-type: none"> ▪ omgang met gehandicapten ▪ sociale waardering ▪ deelname aan gezamenlijke activiteiten, spelletjes, interesses - maatschappij <ul style="list-style-type: none"> ▪ stigmatisering ▪ vooroordelen <p>Mogelijke effecten</p> <ul style="list-style-type: none"> - negatief zelfbeeld - gerichtheid op mislukkingen - sociaal isolement - onrealistische zelfbeoordeling - angsten (bijv. angst voor lichamelijke aanraking, bewegingsangsten, ruimte-angsten, isolatie-angsten, angst voor stilte, angst voor andere personen) - zelfdefinitie aan de hand van de handicap - overdreven vraag om hulp - inperking van het plezier in het zelf op onderzoek gaan - overdreven sterke binding aan een vaste contactpersoon - communicatieproblemen 		<p>Video "Ik zie je ..." (bijlage E 1 c)</p> <p>Ervaringen van betrokkenen, eventueel schriftelijk materiaal (bijlage E 1 d)</p>
--	---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - het afwijzen van hulp - ontkenning van de handicap - agressief gedrag - problemen bij het opstellen van plannen - verbalisme - stereotypieën - auto-agressie - slaapstoornissen - overige gedragsafwijkingen 		
3 10 min.	<p>Mogelijke vraagstellingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - "Welk gedrag belemmert sociale contacten in bijzonder sterke mate?" - "Welke gedragingen kan ik goed tolereren, welke niet?" 	Discussie	
4 15 min.	<p>Consequenties, ondersteuningsmogelijkheden</p> <ul style="list-style-type: none"> - visueel gehandicapte scholier <ul style="list-style-type: none"> ▪ versterking van het gevoel van eigenwaarde ▪ organiseren van contactmogelijkheden met lotgenoten - medescholieren en leeftijdgenoten <ul style="list-style-type: none"> ▪ gelijke/ongelijke behandeling ▪ gebruik van hulpmiddelen ▪ sociaal klimaat in de klas/ de omgang met prestatiedruk ▪ beoordeling van de individuele leervorderingen ▪ onderwijsorganisatie ▪ het betrekken bij het schoolleven ▪ vrijetijdsactiviteiten /spelletjes 	<p>Voordracht en/of groepswork en/of presentatie van evt. aangeboden groepsactiviteiten/-cursussen</p> <p>Presentatie van lesmateriaal op het gebied van sociale vaardigheden</p>	<p>Manuscript (vgl. Burger, Drave, Jany, 1986) vgl. module B</p> <p>Overzicht van lesmateriaal op het gebied van sociale vaardigheden (bijlage E 1 e)</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ informatie verstrekken over c.q. begrip kweken voor stereotypieën, vooroordelen <p>- de ouders van de medescholieren</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ gelijke/ongelijke behandeling ▪ vorm geven aan de relatie met de visueel gehandicapte scholier ▪ leerdoeleisen ▪ waardering van de individuele leervorderingen <p>- de gezamenlijke onderwijzers of docenten</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ basisinformatie over alle gebieden 		
<p>5 15 min.</p>	<p>Citaat „Sociale vaardigheid“ (<i>Mersi, 1975</i>)</p> <p>Samenvatting, reflectie en beoordeling</p> <p>Mogelijke toepassing op de eigen schoolsituatie</p>	Afsluitend gesprek	<p>Sheet (tekst)</p> <p>(bijlage E 1 a)</p>

Bijlage E 1 a

“De vaardigheden die noodzakelijk zijn voor het oplossen van de problemen in de sociale omgeving, reiken van de basisvaardigheden van het dagelijks leven (daily living skills) via het zich kunnen redden in het openbare leven (instanties, autoriteiten) en in het verkeer (mobiliteit) tot aan de technieken van de zelfhandhaving en het zich kunnen handhaven binnen en in de confrontatie met een wereld van niet-gehandicapten” (*Franz Mersi* 1975, 400).

Bijlage E 1 b

= Power-Point-Präsentation

[E 1b-nl.ppt](#) (digital)

Bijlage E 1 c

Video

Gringhuis, D., Lagerweij, P.: “Ik zie je ...”

Video over de sociale ontwikkeling van slechtziende kinderen. Vijf slechtziende kinderen in verschillende ontwikkelingsfasen worden geportretteerd. De video is bestemd voor ouders, leerkrachten en anderen die bij de opvoeding van slechtziende kinderen betrokken zijn.

- Jaartal: 1997
- Speeltijd: 30 minuten
- Bijzonderheden: bij de video hoort een handleiding. Ook verkrijgbaar in het Duits en Engels.

www.bartimeus.nl/publicaties.html

Bijlage E 1 d**Uitspraken van scholieren met een visuele handicap in een groepsgesprek**

„Bij wiskunde en aardrijkskunde herken ik niet zo snel als de anderen wat er op het schoolbord staat. In het begin vroeg ik telkens. Toen kreeg ik steeds vaker (van medeleerlingen) de reactie: ‚Kijk toch eens wat beter uit je doppen en dergelijke opmerkingen’. Op een gegeven moment had ik geen zin meer om te vragen. Je voelt je toch dom.“

„Ik durf het niet aan de leraar te vragen als ik iets niet zie. Want hij schreeuwt ook anderen toe wanneer ze iets vragen.“

„Als ik iets niet herken, mag ik naar het schoolbord lopen. Dan hoor ik anderen zeggen: ‚Die krijgt weer een voorkeursbehandeling’. En omdat ik weet dat de anderen denken: ‚Och heden, nu loopt ze alweer naar voren toe, dat wordt toch niets’, heb ik geen zin meer om naar voren te gaan.“

„Menig leraar wil niet geloven hoe weinig je ziet. Die kunnen het zich gewoon niet voorstellen hoe weinig ik nog zie.“

„Op school ben ik niet meer bang. Daar weten ze allemaal dat ik slechtziend ben. Maar daarbuiten zijn kinderen die met visueel gehandicapten nog nooit iets te maken hebben gehad. En wanneer je tegen hen zegt: ‚Sorry, ik ben visueel gehandicapt’, dan merk je toch dat ze zich langzaam van je afkeren.“

„Het is moeilijk, want ik voel me niet anders dan de anderen. Maar soms krijg je gewoon heel duidelijk te merken dat je nu eenmaal een visuele handicap hebt. Maar daarom ben ik nog niet dommer, alleen omdat ik slecht kan zien!“

„Ik heb me er vaak over verbaasd hoe anderen mij beoordelen, puur en alleen omdat ik visueel gehandicapt ben. Wat ze van mij denken, heb ik van mijn vriendin te horen gekregen.“

Een verhaal uit de praktijk

In veel situaties stuit ik op verbazing, vaak ook op irritatie, als ik door mijn gedrag eerst tot de categorie „blind“ schijn te behoren, maar meteen daarna iets doe wat daarmee niet te rijmen is en doet vermoeden dat ik toch in de categorie “volledig normaal” moet worden ingedeeld. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer ik in het donker, omdat ik nachtblind ben, met de blindenstok over straat ga en tastend mijn weg vind, maar vervolgens een helder verlicht metrostation betreed, op een bank ga zitten en begin de krant te lezen. De verbazing slaat gemakkelijk om in ergernis als de persoon die dat opmerkt mij even tevoren bijvoorbeeld heeft geholpen de straat over te steken, dus als de categorisering „blind“ bij de waarnemer heeft geleid tot een handeling (hulpverlening)...

(Eva-Maria Glofke, 1983, 88).

Bijlage E 1 e

Overzicht van lesmateriaal op het gebied van sociale vaardigheden

Dalgleish, T.: Selbstwertgefühl 1/2, 3/4, 5/6. Donauwörth: Auer Verlag, 2000.

ISBN 3-403-03425-9, 3-403-03426-7, 3-403-03427-5

Dalgleish, T.: Bilderpaket Selbst-Wert-Gefühl. Donauwörth: Auer Verlag, 2000.

ISBN 3-403-03428-3

Erkert, A.: Liebe Schnecke, komm heraus. Spiele und Anregungen zur Förderung des Selbstwertgefühls und des sozialen Verhaltens. Münster: Ökotoxia, 2000.

ISBN 3-931902-58-7

Großmann, Ch.: Projekt Soziales Lernen. Ein Praxishandbuch für den Schulalltag. Mülheim: Verlag an der Ruhr, 1996. ISBN 3-86072-261-1

Pfeifer, Kordula: Ich-mag-dich-ich-mag-mich-Spiele. In: Grundschulmagazin Heft 1, 1997, 25-26

Rinderle, B.: Sei dir selbst bewusst im Denken, Fühlen, Handeln. Ein soziales Lernprogramm für Grundschulkindern. Lichtenau: AOL-Verlag, 1997.

ISBN 3-89111-348-X

Senftleben, S.: Training sozialer Kompetenzen mit sehbehinderten Grundschulkindern. In: Heilpädagogische Forschung 2, 1991, 53-60